

„LÁBA MINT KÉT CERUZA HAGYTA
ÍRÁSNYOMÁT AZ ERDŐ HAVÁN”
– NYELVTANI, KAPCSOLATI ÉS TESTI
ALANYISÁG H.D. *HERmione* CÍMŰ
REGÉNYÉBEN

H.D. [Hilda Doolittle] 1927-ben írta *HERmione* című regényét, mely azonban csak 1981-ben jelent meg nyomtatásban. Az erősen önéletrajzi ihletésű mű középpontjában egy fiatal pennsylvaniai lány, Hermione Gart és az ő alannyá válása áll. Szubjektívációjára két szerelmi kapcsolatának kudarca után kerül sor, miután egyértelművé lesz számára, hogy sem a George Lownde bohém költővel folytatott románca, sem a Fayne Rabb-bal érzett erotikus „testvéri szeretet” nem ad lehetőséget alanyisága kibontakoztatására. Végül azután Hermione sajátos szubjektívációs eszközökhöz nyúl: alannyá lesz a mondatban (amikor is grammatikai tárgyból grammatikai alannyá lépteti elő önmagát) és a narratívában (amikor is testi alanyisága révén a szűz havon hagyja írásnyomát, melyet saját lábával hozott létre), miközben két kapcsolati tapasztalatát alakítja tudássá.

Tanulmányomban három szubjektumelméleti tételt kívánok végigkövetni az amerikai radikális modernizmus e korai mesterművében.

1. A szubjektum alapvetően nyelvi funkció, a mondatban elfoglalt szintaktikai pozíció függvénye; egyúttal az elbeszélő és az elbeszéltné szétválása okán önhasadt.

H.D. bravúros szójátékkal teszi egyértelművé, hogy Hermione alanyisága nyelvi eredetű, miközben nyelvi hasadása miatt nem egységes: „Her” lesz a lány (beceneve, ami pontosan mutatja a tárgyi és az alanyi pozíció elkerülhetetlen ambivalenciáját, valamint az elbeszélő és az elbeszéltné közötti diszkrepanciát.

H.D. e leleménye mindenekelőtt Émile Benveniste emlékezetes tételét idézi fel, miszerint „»Ego« az, aki »egó«-t mond [...] ebben találjuk meg a »szubjektívitás« alapját, amit a »személy« nyelvi kategóriája definiál” (60). Vagyis az alanyiság mindenekelőtt a beszélő nyelvi képessége, amikor is mondatainak alanya lehet: „A nyelv az – írja a francia nyelvész –, ami a

maga valóságában, vagyis a lét valóságában megalapozza az »ego« fogalmát» (60). A szubjektivitást tehát minden esetben a nyelv teszi lehetővé.

Úgy tűnik, Hermione alanyisága nem teremthető meg egyszerűen a mondatbeli elhelyezkedéssel. Hiszen angol fül számára a „Her”/„her” mindenekelőtt az egyes szám harmadik személyű, nőnemű személyes névmás tárgyas/részeshatározós alakja. Vagyis jelöletlen formában tárgy, pusztán üres jelölő, amely az elbeszélő éltre utal, egy diszkurzív relációra, illetve Benveniste kifejezésével, a „diszkurzus realitására” (61). Ebben az értelemben tehát az „I am Her” mondat, amelyet már az első sorban olvasunk, továbbá ennek különös „fokozása” néhány sorral lejjebb („I am Her, Her, Her” [3]) a beszélő többes énjét hangsúlyozza: Ő vagyok, Ő Ő Ő vagyok – ami azt is jelenti, hogy „nem vagyok én/magam”.

Ugyanakkor azonban az accusativus/dativus alanyi pozícióba helyezése – és ezzel „Her” alanyiságának megteremtése – nem „szabálytalan”, nem ellentétes a nyelv kombinációs szabályaival. Hiszen Hermione már rögtön az első oldalon tisztázza: a „Her” személynév is, neve rövid változata, becéző formája. Vagyis a Her itt az elbeszélő éltre vonatkozik, amelyet a diszkurzusban konstituálódott én – a beszélő vagy elbeszélő én – hoz létre. Ez a két én látványosan különválik a szövegben, amennyiben folyamatos bizonytalanság áll fenn a „Her” névmási és személynévi használata között. A személyiség hasadt, kettős, többes.

Azt is mondhatjuk, hogy a „Her” tulajdonnévként való szerepeltetése a lacani értelemben is jelzi az alany belső hasadását, amennyiben a „Her” személyes névmás elbeszélő énként olyan üres jelölő, amelyik a mondatban egybe is esik a „Her” tulajdonnévvel, de ellen is áll neki (az alany belső hasadásáról lásd Lacan „Analysis and Truth” és „The Subversion of the Subject” című előadásait). Hermione ezért érzi magát idegennek saját mondataiban, s ezért éli meg nevének ambivalenciáját nyelvtani hibaként. Hermione az elbeszélő én és az elbeszélő én belső hasadása okán nem tud úgy mondatainak alanya lenni, hogy közben ne legyen azok tárgya is. Idegenként tekint önmagára, hiszen, mint Tengelyi László írja a lacani szimbolikus alany meghasadásával kapcsolatban, „a kijelentésemény alanya (sujet de l'énonciation) sohasem ismer egészen magára a kijelentés alanyában (sujet de l'énoncé)” (10).

Hermione esete bizonyítani látszik tehát azt, hogy a személyes névmás mindaddig üres jelölő, amíg konkrét beszédhelyzetbeli kapcsolati viszonyra nem vonatkozik. Vagyis a „Her” a kijelentés alanyaként üres jelölő, amelynek a beszédhelyzet ad konkrét tartalmat, személynévvé alakítva azt. Ekként valóban az elbeszélő én – a kijelentés (énoncé) alanya – konstituálja az elbeszélő éltre – a kijelentésemény (énonciation) alanyát –, miközben el is távolítja azt tőle.

Ez pedig átvezet bennünket a második elméleti tézishez, amely így hangzik:

2. A szubjektum személyközi viszonylatokban konstituálódik; az én – beleértve a grammatikai ént is – alapvetően kapcsolati.

Az interszubjektivitás, vagyis személyköziség (vagy alanyköziség) fogalma a szubjektivitáselméletek sajátos, Husserlre visszavezethető terméke. Husserl a *Kartezianus elmélméletek* című művében fejtette ki elképzelését, miszerint más szubjektivitások elismerése – vagyis mások létezésének és egyedi céljainak elismerése – képezi minden etikai viszonyulás alapját. A világot akkor tapasztaljuk meg interszubjektív közegként, ha felfogjuk azt is, hogy azt mások másként tapasztalják meg, ill. ha képesek vagyunk meghaladni saját perspektívánk partikularitását. Ellenkező esetben a másikat nem alanyként, hanem pusztán tárgyként érzékeljük, kizárólag érzékelésünk tárgyaként.

Maurice Merleau-Ponty *Az észlelés fenomenológiája* című művében az alanyból kiinduló, egyirányú viszonyulásokként írja le a személyközi kapcsolatokat, s az észlelést teszi meg a személyköziség sarokkövének. A percepció jelenti a nyitást a másokra, a másik más voltára, s e perceptuális nyitottság a világhoz kapcsol bennünket. Minden észlelés szükségszerűen távlati (perspektivikus), ezért két ember sohasem fogja ugyanazt látni. Ennek ellenére nem szakad a személyköziség szövete, hiszen a nyelven keresztül be tudnak lépni egymás észlelési mezőibe és vitatkozhatnak egyéni észleléseik különbözőségéről. Perspektívánk pedig a különböző távlatokból adódik vagy olvad össze, a nyelvben, amely a társadalmi interakciók közege.

„Én vagyok Én, mert kiskutyám megismer” – írja H.D. pályatársa, Gertrude Stein „Identity a Poem” című írásában.⁶² Úgy tűnik azonban, hogy H.D. regényében George nem „ismeri meg” Hermionét, hanem pusztán tárgyként, érzékelése tárgyaként tekint rá, és mintegy szivacsként fel akarja szívni (118). Minthogy a férfi képtelen túllépni saját partikuláris perspektíváján, sohasem ébred rá, hogy a lány másként látja a világot.

Hermione úgy érzi, világok és emberek között hintázik, ide-oda ringatózva ellentétes dimenziók között.⁶³ „Észlelés, észlelni, észlelni a múltban, észlelve lenni”⁶⁴ – ízelgeti a szó különböző változatait Her, miközben rádöbben, hogy mennyire eltér a körülötte élő emberek észlelési tartománya. A regénybeli észlelések alkotják a három szereplő interszubjektív kapcsolatrendszerét. Ám a közös észlelési mező és a közös mezőben elhelyezkedő tárgyak azonossága mellett az ott mozgó személyek rendre ellentétesen látják a többi tárgyat vagy személyt – Hermionét, George-ot, Fayne-t, Hermione szüleit és barátait éppúgy, mint a sompelyhekkkel belepett erdei ösvényt vagy Pennsylvániát. Bár közös nyelv

⁶² „I am I because my little dog knows me” (588).

⁶³ „I am swing-swing between worlds, people, things exist in opposite dimension” (25).

⁶⁴ „Perception, perceiving, having perceived, being perceived” (49).

kapcsolja őket össze, amelynek mondataiban Hermionét tárgyi és alanyi pozícióba egyaránt elhelyezik, nem ugyanazt látják, és nincsenek tudatában annak, hogy a másik más észlelési mezőben él. Hiába vágyik Hermione arra, hogy George „korreláljon” a számára,⁶⁵ világaik, valóságaik nem találkoznak.

Mindezen túl, mintha H.D. a feminista személyköziség-modellek, elsősorban a Nancy J. Chodorow és Jessica Benjamin nevéhez köthető elképzelések tanulságait is megelőlegezné. Hermione mindenképp a nyelvtani személyköziségben tapasztalja meg identitását: személyisége belső hasadása révén már saját énei is interszjektív kapcsolatban vannak egymással, amennyiben látványos dialógust folytat az „I” és a „Her”/„her”.

Isten egy szóban rejlik. Isten egy szóban. Isten HERben. Azt mondta, „HER, HER, HER. Ó vagyok. Hermione vagyok. ... Az AUM szó vagyok. [...] A HER ... szó vagyok.”⁶⁶

Vagyis az önmagával folytatott dialóguson keresztül léphet az Istenhez vezető útra, a testet, lelket és szellemet egységbe fogó, teremtő mag-szóhoz, a meditáció alap-mantrájához.

Ráadásul Hermione azt is pontosan tudja, hogy a szelf felépítése kapcsolati, hiszen éppen azt érzi, hogy éntudatát egyik kapcsolatában sem – egyik „másikkal” való kapcsolatában sem – tudja megélni. Mégis ez a két kapcsolat lesz alannyá válásának katalizátora, hiszen George-dzsal és Fayne-nel szemben éli meg éntudata sérüléseit, majd éppen velük szemben lesz képes önállósítani női vágyát, illetve korábbi belső személyiség-hasadását eltüntetni.

Mintha Judith Butler performatív személyköziség-modellje is megelevenedne itt, akinek vizsgálódásunk szempontjából legfontosabb tézise a performatív ágencia és az interszjektivitás kapcsolatára vonatkozik. Az interszjektivitás butleri tételeit H.D. regényére alkalmazva elmondhatjuk, hogy Her egyik kapcsolatában sem nyerte el alanyiságát: George nem érti, Her miért nem kívánja a női társadalmi szkripteket követni: „Soha sem vagy képes rendesen kinézni, mint mások. [...] egyszer olyan vagy, akár egy görög istennő, máskor meg mintha csak egy szeneskannát látnék,” mondja a férfi.⁶⁷ George nem is bizonyul a lány megfelelő társának. Tőle „sohasem borulna virágba egy körtefa”,⁶⁸ hiszen a férfi csupán egy én nélküli Hermione-ra, egyfajta általánosságban értett nőre

⁶⁵ „she wanted George to correlate for her” (63).

⁶⁶ „God is in a word. God is in a word. God is HER. She said, HER, HER, HER. I am Her, I am Hermione ... I am the word AUM. [...] I am the word ... HER” (32).

⁶⁷ „You never manage to look decently like other people [...] [y]ou look like a Greek goddess or a coal scuttle” (64).

⁶⁸ „[W]ould never make a pear tree burst into blossom” (171).

vágyik, ráadásul olyanra, aki mindig Her, azaz mindig tárgyi pozícióban definiálódik. „Akarta Őt, de, ahogy ő fogalmazta, egy dekoratív Hert szeretett volna”.⁶⁹ Az úgynevezett „romantikus rabság” (romantic thralldom) (Rachel Blau DuPlessis) előírásait követő kapcsolatra vágyva a férfi képtelen Hermione egyéniségét a maga többszörösségében és parttalanságában észlelni, illetve megérteni azt, hogy a lány jelleme nem lesz kevésbé karakterisztikus vagy markáns attól, hogy személyisége és szexualitása többes és bizonytalan. Hermione korlátozóként és kisajátítóként – Hermione szavával „koncentrikusként”⁷⁰ – éli meg a Fayne Rabb-bel folytatott viszonyát is. Fayne-ben ugyanis Ovidius Pygmalionját véli felismerni, aki Hermionét tekinti alkotása tárgyának (138-9). Fayne adja a szájába a kívánt mondatokat, s ha nem tetszik neki, amit Hermione mondani akar, akkor két kezével tépi ki torkából a szavakat (145). Ez a Pygmalion-Fayne saját képmására kívánja megfaragni Hermionét, „önmaga projekciójaként” igyekszik őt megalkotni (146).

E két kudarcos szerelmi élmény után Hermione a természetben és a nyelvben keresi – majd találja meg – kapcsolati alanyiságát. A természetben „fa-asszonyként” éli meg magát, olykor valóságos fának érzi magát, s egyúttal bizonyos abban, hogy a TREE szóban él.⁷¹ Hermione parttalan egyénisége szűkebb páttriájának, Pennsylvániának fáival és egész tájával azonosul. Azonosulása mögött azonban az a képessége rejlik, hogy nyomvonalként, térképként vagy kézírásként lássa magát: olvashatónak, akárcsak a tájat.

Az erdő kettényílt, s füves tisztásra engedett kilátást, amely felfutott egészen a kora nyári virágoktól fehérülő faágakig. Somfa virága. Pennsylvania. A név benne van az emberben, az ember a névben. Sylvania. Itt születtem. Mielőtt valaki Sylvaniaiaknak nevez el egy helyet, el kellene gondolkodnia. Pennsylvania. Sylvania része vagyok. Fák. Fák. Fák. Somfa, zöldessárga virágú tulipánfa. A fa benne van az emberben. Az ember a fában. Pennsylvania.⁷²

⁶⁹ „He wanted Her, but he wanted a Her that he called decorative” (172).

⁷⁰ „Her and Fayne Rabb were flung into a concentric intimacy” (164).

⁷¹ „I am in the word TREE. I am TREE exactly” (73).

⁷² „The woods parted to show a space of lawn, running level with branches that, in early summer, were white with flower. Dogwood blossom. Pennsylvania. Names are in people, people are in names. Sylvania. I was born here. People ought to think before they call a place Sylvania. Pennsylvania. I am part of Sylvania. Trees. Trees. Trees. Dogwood, liliodendron with its green-yellow tulip blossoms. Trees are in people. People are in trees. Pennsylvania” (5). (Ez a néhány sor Szekeres Andrea fordítása. [Bollobás Enikő, „Hogy szeresd női tenmagad – Amerikai modernista nőírók és a nőgyűlölet”. In: *Az ész, a test és a lélek anatómiája*. Szerk. Tímár Katalin. Budapest: Ludwig Múzeum, 2004. 83-93.]).

Úgy érzi, nem a „világban” él,⁷³ hanem az erdő és a nyelv egymásba fonódó közegében. Ez a két közeg pedig a Sylvania szóban találkozik, amely a Pennsylvania szó része. Ekként ő maga is nyelvben létezőként beszél el magát, aki képes arra, ahogy virágba boruljanak tőle az erdő fái, és aki olyan személyközi ágenciát performál, amelyben – a narráción túl – testét használja.

Ezzel pedig elérkeztünk harmadik szubjektumelméleti tételünkhöz:

3. Az alanyiség és az alanyköziség egyaránt testi gyökerű.

A testnek az elmúlt évtizedekben bekövetkezett gyökeres rekonceptualizálása három különböző területről érkezett: a fenomenológia, az idegtudományok és az addig megszületett testtudományok irányából. Ezek együttesen idézték elő azt a „testi fordulatot”, amelyet a név megalkotója, Maxine Sheets-Johnstone 1990-es *The Roots of Thinking* című könyvében a nyelvi fordulattal egyenrangúként ír le, s ekként a 20. század második nagy fogalmi váltásaként értelmez (Sheets-Johnstone ezért adta – Rorty korábbi esszégyűjteményének mintájára – a *The Corporeal Turn* címet interdiszciplináris tanulmánygyűjteményének, mintegy szimbolikusan egymás mellé helyezve a két fordulatot, a Rorty-antológia mellé pedig saját vaskos kötetét).

A testi fordulat mindenekelőtt a fenomenológia alapvetéseihez köthető, elsősorban Merleau-Ponty radikális tételeihez, melyek a megélt testre és a megtestesült élet tapasztalatára vonatkoznak. Eszerint a tudat testbe ágyazott; a lélek/szellem mindig megtestesült, mindig észlelési relációkban gyökerezik. „Mindent, amit a világról tudok, még azt is, amit a tudomány révén tudok róla, egy saját látás vagy világtapasztalat révén tudom” – írja (8). Vagyis testem révén kapok a világban létezéshez horizontot és perspektívát, viszonyítási pontot; a testem teszi lehetővé a relációkat önmagam, ill. egyéb tárgyak és szubjektumok között.

A testről való gondolkodást átformáló második vonulatot képező idegtudományok számos képviselője meggyőzően bizonyítja, hogy testtudat nélkül nincs éntudat. Hiszen a test a maga fiziológiai és a neurológiai funkcióival alakítja ki és tartja fenn az éntudatot. A testről való tudományos gondolkodásban bekövetkezett fordulat legjelentősebb képviselői közt kell említeni G. Deny és P. Camus francia neurológusokat, akik a testtudatát elveszítve éntudatát is elveszítő „Madame Én” esetét írták le (id. Rosenfield, *The Strange, Familiar, and Forgotten* 39). Israel Rosenfield radikális tézise szerint a test az agy abszolút referenciapontja (45): „Ha a testi szerkezet sérült, akkor sérül az éntudat, az emlékezés és a tudat is” (139). E gondolatokat a regény értelmezésében hasznosítva a következőket

⁷³ „She was not of the world, she was not in the world, unhappily she was not out of the world” (8).

mondhatjuk. Hermione akkor döbben rá, hogy George-dzsal való kapcsolata nem fog működni, amikor egyik barátinője az ismert Andersenese kis habléányához hasonlítja. Ám Hermione számára ez nem azt jelenti, hogy ő is olyan erős szívű és igéző, mint a szerelemért a halandóvá válást is elfogadó, néma szirén. Hiszen a barátinő szavait így fordítja le a maga számára: „Úgy gondolod, nincs lábam, amin állhatnék?”⁷⁴ Mintha ismerné a testi személyköziség tanítását: lábatlanul nem kaphat horizontot és perspektívát a földön létezéshez, és testtudata sérülésével éntudata is sérülni fog. George mellett némának és bénának érzi magát: a férfi által sérültté tett lénynek.

Hasonlóképp teste jelzi Hermione számára, hogy Fayne nem a megfelelő társa. Miután Fayne maga mondja neki, hogy legszívesebben kiszúrná a szemét, úgy érzi, már el is veszítette szeme világát: „valaki megvakította”.⁷⁵ Ám Fayne mellett nemcsak tisztánlátása sérül, de levegőhöz sem jut: az önmagát Pygmalionnak képzelő nő maga kívánja lélegeztetni Hermionét, feltételezve, hogy az ő lélegzetvételei fognak életet lehelni testébe (163). Hermione azért szánja el magát, hogy szakít Fayne-nel, mert mellette vakon fuldokolt, s szeme élettelen massa volt. Elhatározása után újra lát, s szemébe visszatér az élet – akárha fekete fecskék cikáznának benne (181). Testi funkciói helyreállításával pedig éntudatát is visszanyeri.

Gyógyulása a természeti jelenségek megfigyelésével kezdődik. Az ablakon kitekintve irigykedve követi a madarak röptét, amelyben jelentéssel teli jeleket lát: a madárszárnyak a kék égen hagyták sokat mondó írásjeleiket (125). Jelentésüket később érti meg: „A szerelem: írás. [...] akár egy elfeledett dal choriambusai.”⁷⁶

Korábbi kapcsolataiból kilépve lesz képes testi épségét helyreállítani: lábai mozognak, szemeivel lát, és szabadon kap levegőt is. Néma, vak és lábatlan tárgy helyett immár beszélő, látó, járni és lábával írni képes alannyá vált. Ekkor érzi, hogy eljött az ideje, hogy immár ő is hozzáfogjon saját szövegének megírásához: „Lába, mint két ceruza, ösvényt rajzolt az erdőn át”.⁷⁷ „Most Her lába lett az alkotó, keskeny fekete krétavonás a tél fehéren át”.⁷⁸ S mint az önírás, önteremtés szerzői ágense egyszerre lesz szövegének szubjektuma és objektuma, nyelvben és hóban egyaránt. Alkotó ágenssé lesz, aki testét használja művészete eszközüül, miközben megöröklí saját névadója, a szárnyas lábú Hermész tulajdonságait.

---

⁷⁴ „You mean I have no feet to stand on?” (113).

⁷⁵ „Someone had put out her eyes” (154).

⁷⁶ „Love is writing. [...] it's like the choriambics of a forgotten Melic” (149).

⁷⁷ „Her feet were pencils tracing a path through a forest” (223).

⁷⁸ „Now the creator was Her's feet, narrow black crayon across the winter whiteness” (223).

Lábak lüktettek tova, vitték őt haza, szárnyas volt bokája, rajta a szárnyas Isten szandálja. Minden rendben lesz. [...] Ez lesz az én házasságom. A gondolat erőt adott Hernek. Gyakorlatiasan és önmagával egységben, egységben a világgal, és minden külső körülménnyel [...]⁷⁹

Amitől egységben lett a világgal és önmagával: teste visszatért épségeteljessége rádöbentette, hogy ő elsősorban alkotó, lábaival író művész, akinek nincs szüksége házasságra. Inkább saját művészetével lép frigyre: teste tudatos mozgósításával írni kezd, s az írás folyamán elbeszélő énje performatív módon képi meg elbeszélte énjét. Ebben az erőt adó tevékenységben pedig egyszerre lesz nyelvtani, kapcsolati és testi szubjektummá.

Hivatkozott irodalom

- Benveniste, Émile. „Szubjektivitás a nyelvben.” Ford. Z. Varga Zoltán. In: *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása – A posztstrukturalizmustól a posztkolonialitásig*. Szerk. Bókay Antal–Vilcsek Béla–Szamosi Gertrud–Sári László. Budapest: Osiris, 2002, 59-69.
- Blau DuPlessis, Rachel. „Romantic Thralldom and »Subtle Geneologies« in H.D.”. In: *Writing Beyond the Ending – Narrative Strategies of Twentieth-Century Women Writers*. Bloomington: Indiana UP, 1985. 66-83.
- H.D. [Hilda Doolittle]. *HERmione*. New York: New Directions, 1981.
- Husserl, Edmund. *Kartezíánus elmékedések*. Ford. Mezei Balázs. Budapest: Atlantisz, 2000.
- Lacan, Jacques. „Analysis and Truth or the Closure of the Unconscious”. Ford. Alan Sheridan. In: *The Seminar of Jacques Lacan – Book XI. The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*. New York: Norton, 1981. 136-148.
- Lacan, Jacques. „The Subversion of the Subject and the Dialectic of Desire in the Freudian Unconscious”. Ford. Bruce Fink. In: *Jacques Lacan – Écrits. The First Complete Edition in English*. New York: Norton, 2006. 671-702.
- Merleau-Ponty, Maurice. *Az észlelés fenomenológiája*. Ford. Sajó Sándor. Budapest: L’Harmattan, 2012.
- Rorty, Richard (szerk.). *The Linguistic Turn – Essays in Philosophical Method*. Chicago: The U of Chicago P, 1967/1992.
- Sheets-Johnstone, Maxine. *The Roots of Thinking*. Philadelphia: Temple UP, 1990.

---

⁷⁹ „Feet pulsed forward, her feet were winged with the winged god’s sandal. Everything will be right. [...] this will be my marriage. The thought sustained Her. Practical and at one with herself, with the world, with all outer circumstance [...]” (234).

„LÁBA MINT KÉT CERUZA HAGYTA ÍRÁSNYOMÁT AZ ERDŐ HAVÁN”
NYELVTANI, KAPCSOLATI ÉS TESTI ALANYISÁG H.D. *HERMIONE* CÍMŰ REGÉNYÉBEN

- Stein, Gertrude. „Identity a Poem”. In: *Stein Reader*. Szerk. Ulla E. Dydo. Evanston: Northwestern UP, 1995. 588-594.
- Tengelyi László. „A vágy filozófiai felfedezése”. *Thalassa* 9 (1998/2-3). 3-21.